Rok XIII. **TYGODNIK KATOLICKI.** Rok XIII.

№ 36. **Grodzisk, 7. września 1872.** № 36.

Tygodnik katolicki wychodzi co **Sobotę**. **Prenumerata** ćwierćrocznie wynosi: 1) **na pocztach pruskich** 1 tal. 20 sgr. 2) w **Galicyi** 3 fl. 3) w **Król. Polsk**. 2 ruble. 4) We **Włoszech** 2 tal. 5) We **Francyi** 2 tal. 5 sgr. 6) W **Turcyi** 2 tal. 10 sgr. 7) W **Ameryce** 2 tal. 15 sgr. 8) W **Australii** 2 tal. 20 sgr.
Listy adresować należy do **Wonieścia** (p. Alt-Boyen). — Redakcya przyjmuje tylko **frankowane** listy, reklamacye i korespondencye. Rękopisy nie zwracają się (tylko na uprzednie żądanie) i ulegają zniszczeniu. Numer pojedyńczy kosztuje 5 sgr. = 1 złp.

Deum, qui proposito tuo favit hactenus, rogamus, ut potiora semper et uberiora eidem incrementa largiatur in sui nominis gloriam et gentis tuae utilitatem. (List Ojca św. Piusa IX. do Redaktora Tygodnika katolickiego.)

Dogmat nieomylności papieża
stwierdzony wiarą narodu polskiego.

(Ciąg dalszy.)

IV.
Stanisław Orzechowski.

który namiętnościami swemi tyle Kościół i kraj nasz zamącił, w przedmiocie nauki o papieżu, jawne wydaje świadectwo w dziele: *Chimaera: sive de Stancari funesta Regno Poloniae secta.* Cracoviae, 1562, str. 8.

„Meministine ad quem ex Mense Februario haec scripseris (przemawia do Stankara):“ „Doleo te cum Papatu rediisse in gratiam; nam in Papatu certum est salvari neminem.“ Num fallo te? si negas, Chirographo convincam. Si ergo tibi Papatus idem, quod exitium est: quomodo cum Ecclesia Catholica consentis? aut quomodo in ovili Christi sedem stabilem, et domicilium certum habebis: cum Papatui tantopere adversere? qui cum Ecclesia, et cum ovili Christi idem est. Itaque tu amisso Papatu, ex ovili Christi excidisti: Ecclesiam item, fidem postremo, atque ipsum Deum funditus perdidisti: qui, extra Papatum neque scitur, neque cognoscitur, neque pie colitur; in quo etiam omnia insunt salutaria remedia, quae ad salutem attinent aeternam. In Papatu enim solo via est ad vitam aeternam disposita: de qua, qui sive ad dextram, sive ad sinistram declinant, nullam lucem praesentis vitae, nullam spem futurae habere possunt. Hic enim, ac nusquam alibi, purum Dei vivit verbum: hic ejus verbi sensus viget rectus, hic omnium quae fiunt, quaeque discuntur ordo, ac modus. Et ne in re nota, et pervulgata multus, et insolens sum: sic habeto: in solo Papatu omnem salutaris vitae rationem recte, atque ordine includi, extra quem horrent, squallentque omnia; ita, ut si Papatum tollas, nihilo plus agas, quam si solem hunc e mundo tollas; ut ita lateant omnia crassis occultata, et circumfusa tenebris, sempiternaque nocte maneant offusa; ut ita quasi communi luce privati, omnibus salutaris vitae commodis coeci caveamus. Ad quem casum, tu nobis documento es: unde enim horribilis ista coecitas evenit tibi, ut in clarissima rerum luce positus, inter rectum et pravum, et inter verum et falsum quid intersit, nescias: et tanquam vespertilio, etiam manifestum lumen, noctem putes.“

Jakkolwiek Orzechowskiemu właściwa jest przesada, nie możemy jednak zarzucić mu takowéj w dopiero przytoczonych, i następujących jeszcze ustępach o Kościele rzymskim str. 67:

„Nec alio nomine divulgati Evangelii tum (za czasów apostolskich), appellabatur fides, quam fidei Romanae nomine: de quo praeclare sciptum est, illud ad Romanos a Paulo: „Primum quidem, gratias ago Deo meo, per Jesum Christum, pro omnibus vobis, quia fides vestra annunciatur in universo mundo“ etc. Tanta existimatio, auctoritasque unius urbis Apostolicis temporibus fuit: ut ea fides, sine qua impossibile est placere Deo, Romanae urbis nomine vulgo esset insignis; idque adeo, ut si quis ex Jacobo tum quaesiisset, quam fidem Hierosolymitanos doceret, respondisset, sine dubio: Romanam fidem se Hierosolymam docere; idem respondisset in Achaia, Andreas: in Asia, Joannes: in India, Thomas: in Perside, Judas: in Aethiopia, Matthaeus: in Phrygia, Philippus: postremo in Graecia Paulus idem interrogatus respondisset. Quod ego factum fuisse reor, auctoritate urbis, et Petri. Nam ut urbis Romae inter gentes universas, ita inter Christianos omnes Petri nomen divulgalissimum fuit, ac religionis societate cum Petro, Apostolorum principe, se conjunctos esse docerent gentes: id quod etiam Paulus apud Galatas facit: et florentissimae, potentissimaeque urbis nomine, majorem auctoritatem illorum haberet praedicatio: fidem Romanam se tradere gentibus, praedicatores illi rogati respondebant, ut ita pietatis Christianae summam, quae tum primum apud gentes ab illis praeferebatur, ad principem Petrum referrent, qui in ea urbe autor, et magister erat publice religionis: quae urbs

omnibus gentibus imperabat, et quae caput mundi erat. Neque vero urbs illa princeps, atque Domina gentium atque nationum omnium esse nunc desiit: immo si recta reputemus via, longe pulchrior, florentior, potentiorque urbs illa nunc Petri sede est, quam fuerat olim Romuli stirpe. Nam regum, consulumque Romanorum temporibus, Roma omni idololatriae turpitudine foedata fuit: quae nunc sanguine Agni abluta: novi luminis candore, inter Ecclesias relucet, ac fulgore Christi illustris est. Ita antiquitus urbs Roma fornicata, cum cunctis regibus terrae, aperte ipsi diabolo pudicitiam substraverat: quae nunc ejecto e civitate sathana, sanctitates omnes, et religiones cunctis regibus terrae vicissim propinat. Spiritum enim Sanctum Roma per Patriarchas, Metropolitas, Episcopos, pastores, atque doctores, a Petri sede profectos, cum universis Christifidelibus communicat, absque quo, impurum, impudicumque est, quidquid intra hominem, et extra illum est... Patrum memoria multae, nonnullae nostra, insulae in oceano sunt repertae, quae Novus Orbis appellantur, veteribus etiam Geographis ignotus: in quem nuper urbs Roma, autore Romano Petro, colonias suas misit, ac nomini, imperioque Romano adjunxit, ut jam huic ipsi Petro magis, quam Augusto liceat gloriari, legibus Romanis universum habitabilem orbem esse ita subjectum, ut quo fines, eodem leges quoque Romanae pertineant. Nam Augusto Caesare leges urbis extra Italiam prolatae, nusquam valebant. At nunc iidem fines Romanorum legum, qui imperii, sunt: ita urbs Roma ex sacrario sathanae, facta est oraculum commune terrarum orbis. Unde instinctu divino, afflatuque funduntur oracula Deum rite colendi: hinc enim praecepta eduntur juste, ac sobrie vivendi: *hinc praesidium vitae bene, ac beate degendae adversus haereses promitur*, et ne multis obtundam, *quicquid ex illo Petri loco dicitur, lex vitae est, quam fert Sacerdos is, qui* non uni urbi alicui, sed *communi orbis terrae oraculo praepositus putatur; cujus responsa, vetustate nulla evanescunt: quibus in responsis quicquid fundatum est, id fixum, ac stabile est.* Contra vero quod in Petri Romani responso non fundatur, id semper erroris vicis variatur. Quamobrem, merito in hac precatione solenni Romanum imperium ad praedicationem Evangelis delectum esse dicitur, non illud antiquum, et vetus: quod ostio oceani partem aliquam clauditur, sed hoc novum, et reecens latissimum, amplissimumque quod extra ipsum etiam oceanum propagatum, astris terminatur; quod non Romulum fratricidam, sed Christum, servatorem fratrum suorum, habet autorem. Jure igitur illa Augusti descriptio Apostolica praedicatione prolata, amplificataque Romanae Ecclesiae definitur nomine: quod in urbe Roma ea semper vivat, vigeatque fides, quae nunquam variatur, nunquam a prima stirpe sua degenerat: ita, *ex illa celsa Romana sede Petrus, gentes, moribusque cultuque differentes, communione fidei inter se conjungit: nec unquam patitur illum unum tenorem* (ut ajunt) *credendi in Deum, in urbe Roma intermitti.* Quae laus Romani Petri, aequalis temporum Christi Dei est. Nam ut semel coepit, ita semper a sede Romana, tanquam a fonte, ad haec usque tempora fides Petri perennis fuit. Quae utique laus haud scio an illi sit cum caeteris Apostolis communis. Quaere Hierosolymitanos, num fides semel apud ipsos praedicata a Jacobo, irrupta adhuc maneat? eodem modo quaere Asiam, Phrygiam, Macedoniam: postremo, ne singula commemorem, quaere Graeciam, num autorum, magistrorumque suorum ad hanc diem integram, atque incorruptam retineant illae gentes fidem? negabunt, contaminatasque se esse haereticorum perfidia conquerentur. At pete Italiam, interroga Romam, num alia unquam urbs illa tentata sit fide, praeter hanc, quam semel accepit a Petro? Negabit: et a Simone illo Galilaeo, usque ad hunc Pium IV Italum, continua serie succedentium sibi invicem Episcoporum Romanorum demonstrabit, se eandem nunc Pio IV Pontifice tenere fidem, quam tenuit olim Simonis Petri Pontificatu. Quod si majestas tua scire vult, undenam ista sit unius urbis tanta, tamque incredibilis in fide Christi constantia: audi Christum Dominum, confirmantem Simoni Petro: *„Simon, ecce Sathanas expetivit vos ut cribraret, sicut triticum: Ego autem rogavi pro te, ut non deficiat fides tua, et tu aliquando conversus, confirma fratres tuos.“ Causa igitur ejus constantiae est, Christi oratio pro Petri fide: ut ea* (videlicet) *fides, quam Simon Petrus semel docuit, semper maneat in urbe Roma: et uno quasi tenore, nunquam interrupta fluat ad supremum usque mundi diem.* At cum idem Simon Petrus jubetur suos confirmare fratres: planum est, a caeteris fratribus Petri extra urbem Romam praedicatam fidem, tantopere labasse, ut inde acerbissimi hostes, in ipsummet confirmatorem Petrum, assidue redundent, ut longe acerbius et olim, et nunc a fratribus vexetur Petrus, quam a Claudio, Caligula, Nerone, Diocletiano, Decio, Juliano, et ab aliis immanibus tyrannis, olim vexatus fuerat.“

Daléj mówi, iż i heretycy pomagają szatanowi w walce z Kościołem, napadając przedewszystkiem na Stolicę Piotrową. Luter ośmielił się nawet nazwać ją Stolicą Antychrysta, a katolików papistami — lecz imię to powinno być dla nas zaszczytném. Kończy wreszcie uwagą, która i w czasach dzisiejszych, choćby tylko do moralnych klęsk wielu państw Europy zastosować się może.

Igitur haeretici Papatum ex Ecclesia dum tollunt, Ecclesiae magistratum tollunt; postremo civitatem Dei de monte illo excelso dejiciunt. Ita isti dum se videri Ecclesiae patronos student, hostes illius deprehenduntur esse, quos id agit sathan, ut Papatu de praesidio Ecclesiae dejecto, fluctibus seditionum Ecclesiam Dei obruat: unaque cum illa justitiam, pietatem, religionem, pudorem, pudicitiam, jura, leges, regna, imperia, caeterasque omnes sanctitates, quibus communis continetur vita extinguat ac deleat; ipsum denique humanum genus universum, mandet, ac tradat orco. Id ego quam vere scribam ex aliorum exemplis liquet planissime. Gens pulcherrima, florentissima, atque potentissima quondam fuit Graecia: ex qua immissis haeresibus sathan, Papam primo ejecit, postea reges expulit, deinde libertatem Graecis eripuit; postremo Machometi, quovis orco foediori hosti, Graeciam addixit: unde, quasi ex astris, cum ea gens cum sathana ima caderet sub tartara, istis gradibus convulsa suis sedibus periit. Non has easdem artes contra Romanum imperium, per Occidentis haereticos sathan nunc usurpat? ut Occidentem quoque ad consimilem ruinam adducat.“

V.

Ks. Marcin Białobrzeski

jeszcze jako biskup Laodycki, suffragan Krakowski i opat Mogilski, wydał *katechizm albo wizerunek prawéj Wiary Chrześciańskiéj, wedle nauki Pana Jezusa Chrystusa, Apostołów Jego, Kościoła jego świętego, przeciwko wszystkim obłędliwościom tych czasów bardzo pożyteczny.* Roku 1566 (4^0). Zachowujemy w następującym wyjątku ortografią dzieła, które w sposób dyalogu między uczniem i mistrzem, wykłada zasady katolickiéj nauki. Na str. 133 mówi o znaczeniu i władzy Papieża w Kościele.

„Zasie jasna rzecz jest z pisma św., iż Kościoła onego jednego głową sam Pan Chrystus jest, a Kościół ciało jest jego. Niechce tedy Chrystus mieć rozdzielnego ciała swego: a przeto prosi Ojca swego: aby wszyscy wierni jego jedno byli: jako on sam z Ojcem swoim jedno jest: a przeto, aby tę jednośc zachował w swoich, wstępując w niebo a oblicznośc ciała od nas odnosząc, nie chciał nas bez Pasterza widomego zostawić: y widomemu Kościołowi swemu, widomego Pasterza dał, aby opatrzał owce jego, aby je pasł w téj nauce i wierze: *która nigdy w nim zgasnąć nie mogła, za samego Pana prośbą:* którą do Ojca za nim czynił wonczas, gdy szatan domagał się: aby Apostoły posiał jako pszenicę. Chrystus Pan za Pasterza, któremu zlecić owce miał, prosił: aby nie ustała Wiara Jego, dla potwierdzenia inszych braciéj jego. Temu tedy Chrystus zlecił owce swe: aby karał, i porządek czynił między owcami Chrystusowemi. Uczynić to raczył wonczas: gdy mu po trzykroć rozkazał owce swe paść," etc. — Daléj dowodzi ksiądz Białobrzeski, że Papież jest środkiem jedności Kościoła, a gdy wątpliwość w czém jest, *on ma rozeznawać: bo mu to poruczono*: gdy sam nie może albo niechce, ma inszych rady szukać, Concylia zgromadzać, a tam wątpliwe rzeczy rozsądzać: aby zgoda była zachowana."

Temi słowy stawia w równéj nieomylności zdanie Papieża i zdanie koncylium, a to ostatnie uważa jedynie za publiczniejszy głos nieomylnego Papieża. Przekonanie swoje o tym dogmacie, stosuje jeszcze do przygany, jaką daje Polakom, co się udali do Kalwina po rozstrzygnięcie niektórych wątpliwości wiary i mówi: „a wżdy do niego pospieszyli się słać z Polski o dekrety wiary, a powszechną Stolicę Chrześciańską wzgardzili: *s któréy się wątpliwych rzeczy uczyć mieli.*" (karta 135 versa).

VI.

Kossobudzki Mikołaj.

Człowiek świecki, h. Pobóg, syn Jana kasztelana liwskiego. Był pisarzem Ziemi Płockiéj. Bartł. Paprocki w swym *Herbarzu* nazywa go uczonym, i Rzeczypospolitéj znacznie zasłużonym. Ożenił się z Działyńską, córką wojewody Chełmińskiego. Czytamy go na akcie Unii Litwy z koroną r. 1569. Szczerze przywiązany do religii swych ojców, podpisał protestacyą przeciwko konfederacyi *de pace dissidentium in religione,* i pojechał z nią do Paryża (*Bielski*). Został późniéj kasztelanem liwskim (*Niesiecki*). Napisał książeczkę mało komu znaną, pod tyt.: **Psalmi Sexagesimi Octavi, pia et elegans explanatio. Nicolao Cossobucio a Zenibog, Notario terrestri Plocensi Authore. Ad Reverendis. D. D. Stanislaum Carnkoreski** (sic) *Episcopum Vladislavien. Coloniae Excudebat Henricus Aquensis. Anno M. D. LXXV.* in 32o kart nieliczbowanych 59*). Ofiarował ją, jak w tytule wyrażono, Stan. Karnkowskiemu, podówczas biskupowi kujawskiemu. W dedykacyjnym liście, pisanym w Zenibogu, wsi autorowi po ojcu przypadłéj na własność, dnia 1. Grud. 1562 roku, piętnaście początkowych kart zajmującym, chwali gorliwość tego zacnego biskupa, i swoje przekonanie wypowiada o religii katolickiéj i o sposobie wytępienia herezyi z kraju naszego, zalanego już wówczas zgubnemi nowościami reformy Lutra. Religią uważa za największe dobrodziejstwo Boże, bo nietylko że wyróżnia nas od zwierząt, ale ludy różnych praw i zwyczajów łączy w jedną spółeczność, wskazuje im wyższe przeznaczenie, uczy oderwać się od rzeczy przemijających i doczesnych, a ducha wznieść do Boga. Nie dziwi się więc, że gdy kto nasiąknie jakiemi zasadami, tych się téż trzyma, i trudno go od nich odwieść. Pyta późniéj, czy miała kiedy Polska uczeńszych i roztropniejszych biskupów, jak w owych czasach: a czemuż jednak tyle zamieszania w wyobrażeniach religijnych, i tak smutny stan Kościoła. Nigdy bowiem w Rzeczypospolitéj nie widziano tyle niezgód między stanami, nigdy tyle kościołów sprofowanych, ołtarzy wywróconych, kapłanów wyrzuconych i znieważonych, świętości Bożych zbezczeszczonych, tajemnic wyśmianych. To wszystko okazało się na ziemi naszéj od czasu głoszenia innéj wiary, prócz rzymsko-katolickiéj. Odtąd wstyd imieniowi naszemu, odtąd gwałt publicznéj wolności zadany, i sumienia ludzkie zaniepokojone. Czy więc biskupi utracili swą powagę? Bynajmniéj, gdyż stanowią czoło Rzeczypospolitéj i pierwsze w niéj po królu mają miejsce w Senacie. Czy im zbywa na chęci lub pracy? I to nie. Przyczynę słabego ich działania przeciw sekciarstwu w tém upatruje, że oglądają się na pomoc monarchy i na śródki materyalne, zaniedbują daleko skuteczniejszych, jakiemi Kościół zawsze cudów dokazywał.

Po tak śmiałem wypowiedzeniu swego zdania, autor tłomaczy się obszerniéj, i mówi:

Tametsi non dubito fore nonnullos, qui haec non aequis auribus sint accepturi, dicam tamen quid sentio, et dicam cum Propheta sancto Ps. 126. *Vanum est vobis ante lucem surgere.* Ante lucem surgitis, quia sine Deo, qui est lux vera, quae illuminat omnem hominem in mundum venientem, surgitis. Quomodo itaque tenebras dispellere vultis, cum vobis lux illa quae in tenebris lucet, non luceat? Ubi non est lux, tenebrae sint oportet. Quid est homo, nisi pars quaedam mundi? Quid autem mundus, nisi tenebrae? In tenebris itaque versamur, qui in humano tantum confiditis praesidio.

Daléj mówi, że Bóg może ocalić swój Kościół bez pomocy i protekcyi monarchów ziemskich. Przywodzi na to przykłady z dziejów chrześciaństwa, że na głos ubogich ludzi, ludy dzikie i ich królowie przyjęli światło Ewangelii. Wspomina czasy Aryańskie, które zdawały się oglądać zagładę religii katolickiéj.

Quid tum sanctissimi Pontifices illi egerint, humanumne invocaverunt auxilium? an vero divino confidentes sumque opus agentes, patienter omnia pertulerint?

Zwraca uwagę na Wschód.

„Czytaj, jeśli chcesz, historyą owych czasów, a znajdziesz bardzo opłakany stan Kościoła katolickiego i siły jego prawie zupełnie złamane. Dla Boga! cóż się stało przed napadem ich wściekłości? Kościoły gwałtem odbierano; biskupi katoliccy jedni szli na wygnanie, innych na tortury ciągniono, innych na śmierć skazywano, a na których nie mogli wywrzeć okrucieństwa, tych oszczerstwami

*) Jocher wspomina je w tomie II. n. 2489.

ścigano.... Nie było nadziei, aby kto z ludzką przybył pomocą. A gdy tak Kościół przez ludzi opuszczony, zdawał się już ginąć, Bóg podźwignął go wszechmocną swą prawicą; Aryanie albo na łono prawdy katolickiéj powrócili, albo w wzajemnych walkach upadli. Tak samo Kościół pokonał Nestoryanów, tak samo Macedonianów. Tym téż sposobem i inne herezye w Kościele Bożym zniszczały. Wstydzić się więc winien każdy, ktoby i dzisiejszego upadku oczekiwał z ręki ludzkiéj.

(Ciąg dalszy nastąpi.)

STOSUNEK ŚWIATA DO BOGA.

Wedle

kardynała Mikołaja Kuzy.

(Ciąg dalszy.)

Najprzód słuszność przyznać należy uwadze *Dra Riess'a*.[17])... „Mimo to wszystko, mówi tenże, ma filozofia Kuzy tę wielką jednostronność, że stosunek Boga do świata przeważnie kwantytatywnie przedstawiła. ...Spinoza i Malebranche dowodzą zadosyć, że panteismus bierze swój metafizyczny początek z jednostronnie pojętego kwantytatywnie stosunku skończoności do nieskończoności.“

Zamiłowanie i niezwykła biegłość w matematyce jest niezaprzeczenie powodem, że Kuza na wielu miejscach nie jasno tłómaczy stosunek Boga do świata tak w jego powstaniu, jak w jego istnieniu. Używa on planimetryi i stereometryi do objaśnienia i Bożéj istoty i stosunku onéjże do świata. Jak[18]) nieskończona linia (oczywiście in hypothesi, żeby takowa istnieć mogła) jest i trójkątem i kulą — w ogóle wszelką możliwą figurą i kształtem wszelkim, tak habemus t r a n s l a t i v e in Maximo s i m p l i c i pariformiter, quomodo *ipsum Maximum est actu omnia**) *illa*, quae in potentia sunt *simplicitatis absolutae*. Każdy, co się nauczył rozróżniać pojęcia od wyobrażeń, wie, że za pomocą wyobrażeń nie można zdobyć sobie zrozumienia w rzeczach tych, które Boga dotyczą. Bóg jest istnością pojedyńczą. Wyobrażenia wykluczają pojedyńczość. One niezdolne nas wyprowadzić po za granice przestrzeni i rozciągłości. Że zaś geometrya jest nauką, któréj przedmiotem przestrzeń, rozciągłość, jedném słowem to, co nazywamy „*quantum*,“ więc jasną jest rzeczą, że prawdy geometryczne nie nadają się do tłómaczenia istoty Bożéj. Kto ich więc używa, ostrożnym być winien, żeby świata nie uczynił emanacyą lub modyfikacyą Boga, a Boga immanencyą świata. Pytanie: czy Kuzanus ustrzegł się tego błędu? O ile pochwycić zdołaliśmy jego głęboką spekulacyą, odpowiedzieć musimy na to pytanie twierdząco. —

Kuza, używając praw geometrycznych ku wytłómaczeniu stosunku Boga do świata, zawsze pamięta o tém, że prawdy te są mu tylko analogią, słabém, owszém wcale niedostateczném porównaniem, i przeto zwraca uwagę czytelnika, by tego, co ku wyjaśnieniu ma służyć, nie uważał za coś z wyjaśnianym przedmiotem jednéj natury. Napomnienie następujące, które w rozmaitych wersyach najlepszym tego dowodem: „Pragnę, abyś pamiętał o onych słowach *często* powtarzanych *ne hoc figurali signo ad phantasmata falsa ducaris.*“ Te słowa Kuzy znając, a które dla tego, że się c z ę s t o powtarzają i że Kuza pragnie, aby o nich pamiętano, uważać należy za jego zasadę wedle któréj go sądzić trzeba, sądzimy iż nie można z tego powodu, że Kuza kwantytatywnie się wyraża, mówiąc o stosunku Boga do świata, obawiać się o jego panteizm i że przeto przytoczone wyżéj zdanie *Dra Riess'a* o tyle tylko jest słuszne, że zwraca uwagę na właściwość filozofii Kuzy, która mogłaby niejednemu stać się powodem do posądzenia tegóż Kuzy o panteizm. —

Następnie, zanim przejdziemy do wykazania wprost, że Kuzy rozumowanie wolne jest od panteizmu, bo przyjmował jako jedynie możebny początek świata, powstanie tegoż z niczego przez wszechmocne słowo Boga osobnego, wyjaśnić nam jeszcze trzeba jego wyrażenia *complicatio* i *explicatio*.

Te wyrazy są i były powodem głównym, dla którego Kuza ma być panteistą. I przyzna to każdy, kto wie, co jest źródłem teoryi panteistycznych, że ona complicatio i explicatio, mająca w tém niby rozumieniu tłómaczyć stosunek świata do Boga, że Bóg jest *complicatio mundi*, a świat *explicatio Dei*, ma w sobie wiele pozoru, a jak niektórzy twierdzą konieczną zasadą panteizmu. Jednakże oświadczyć nam trzeba, że w tych słowach nie ma pozoru a tém mniéj rzeczywistéj zasady panteizmu. Należy tylko one słowa pojmować i wykładać w odpowiednim do zasad Kuzy związku. Kuza, zanim użył tych wyrażeń, zastanawia się ogólnie nad trudnością jakiegoś określenia stosunku Boga do świata. Mąż ten rozumiał całą potęgę trudności, czyli raczéj całą przepaść tajemnicy, która ten stosunek osłania. „Jakoż[19]) to pojętém być może, że stworzenie nie jest wieczne, o ile bowiem samo stworzenie jest bytem Boga (w Bogu), nikt nie może wątpić, że onoż jest

---

17) Tübingen Quartalschrift Jahrg. 1847; recenzya dzieła Dra Clemensa: Nicolaus Cusa und Jordano Bruno.

Bei all dem hat die cusanische Philosophie die grosse Einseitigkeit das Verhältniss Gottes zur Welt vorherrschend quantitatio aufgefasst zu haben.... Spinoza und Malebranche zeigen hinlänglich, dass Pantheismus nach seinem metaphysichen Ursprunge aus einseiig quantitativer Auffassung des Verhältnisses des Endlichen zum Unendlichen hervorgehen kann. —

18) De doct. ignr. lib. I. cap. XVI. fol. VI.

*) Zob. wyżéj 5.

19) De doct. ignr. cap. II. Quomodo hoc intelligi potest, quod creatura non est aeterna, cum Dei esse sit aeternum — immo ipsa aeternitas. In quantum enim ipsa creatura est esse Dei (vide supra: quomodo omnia in Deo complicentur,) nemo dubitat esse aeternitatem, in quantum cadit sub tempore, non est a Deo, quia est aeternus. Quis igitur intelligit creaturam ab aeterno et cum hoc temporaliter esse; non potuit enim creatura in esse ipso in aeternitate non esse, neque potuit prius tempore esse, quando ante tempus non fuit prius et ita semper fuit, quando esse potuit? Quis denique intelligere potest Deum esse essendi formam *nec tamen inmisceri creaturae.*

wiecznością; o ile przypada pod kategoryę czasu, nie jest od Boga, bo tenże jest wiecznym. Któż więc to zrozumie, że stworzenie jest wieczne, a zarazem czasowe? Nie możebną bowiem rzeczą, aby stworzenie w źródle wszelkiego bytu w wieczności nie było; ani mogło stworzenie pierwéj być nim czas był, gdy przed czasem nie było pierwéj; tak więc zawsze było, *ponieważ być mogło!* Któż wreszcie pojąć może jak Bóg jest siłą wszelkiego bytu, a jednak ze stworzeniem nie jest zmięszany? (naturą swoją jest ponad naturą stworzenia.)"

Dobitniéj i jaśniéj pewnie żaden z filozofów, tłómacząc stosunek skończoności do nieskończoności, istoty tych pojęć nie oznaczył, oraz trudności, na jakie napotyka wszelkie usiłowanie zaprowadzenia jakiegoś stosunku pomiędzy temi pojęciami, nie wyłożył. Ta téż okoliczność, choć nie powinna już zupełną być rękojmią, że Kuza utrzymał w całéj czystości pojęcie stworzenia z niczego, powinna jednak, sądzimy, uchronić od lekkiego traktowania wyrażeń i pojęć, których mąż ten używa na wyjaśnienia stosunku skończoności do nieskończoności. I tak téż rzeczywiście postąpiło sobie z Kuzą wielu gruntownych badaczy myśli jego. Mianowicie uważamy sobie za obowiązek przytoczyć, co właśnie z okazyi onych wyrażeń complicatio i explicatio powiedział profesor *Zimmermann.* „Łatwo[20]) możnaby przyjść na tę myśl, że w pojęciu ścisłego rozwijania się nieskończoności w pojedyńcze istności, i pojedyńczych istności w nieskończoność zawarta jest zasada panteizmu. Ale nie zważając już na to, że Kuza jak najwyraźniéj utrzymuje różnicę między *światem jako tém, co jest sumą wszystkiego tego, co uczynionem zostało,* i *między Bogiem jako ostateczną przyczyną działającą,* to w oném twierdzeniu, że „universum" jest kompleksem samodzielnie istniejących indywiduów, które jako takie są jedynie prawdziwą rzeczywistością, znajduje się najpewniejszy dowód przeciw wszelkiemu monistycznemu posądzeniu. Podobnie *Erdmann*: „Od Boga[21]) jako komplikacyi wszystkiego bytu rzeczywistego przechodzi Kuza do universum, jako explikacyi Boga. Tu oświadcza się Kuza stanowczo przeciw wszystkim zapatrywaniom, które późniéj panteistycznemi nazwano. Nie tylko przeciw temu, jakoby wszystkie rzeczy Bogiem były, ale także przeciw wszelkiéj emanacyi, czyby ona była bezpośrednią, czy téż za pośrednictwem jakichś istot pośrednich, duszy świata, natury i t. d." — Zgodnym z przytoczonemi sądami jest i sąd o tym przedmiocie Dra. *Clemensa*[22]). Jak nauka o bezwzględnéj tożsamości zawiera w sobie chrześciańską Trójcę, tak nauka o ograniczeniu i rozwijaniu się rzeczy in universo i o naturze tegoż universum tylko jako nauka o dowolném stworzeniu może być rozumiana."

Odmiennie pojął ono explicatio i complicatio Dr. *A. Stoeckl.*

Wedle niego poznajemy z tych dwóch słów, że nie ma istotnéj różnicy między Bogiem a światem — beide (Bóg i świat) sind überhaupt nicht dem Wesen nach, sondern der Form (?) nach verschieden. — Ponieważ samo przeciwstawienie powagi powadze nie zawsze — a w tym przypadku z pewnością — kwestye rozstrzygnąć nie może, dla tego własne Kuzy słowa niech nam wytłómaczą, jak rozumieć należy wyrazy: *complicatio* i *explicatio,* których Kuza użył na określenie przejścia, że się nieściśle wyrazimy, z nieskończoności do skończoności. — Zarzut, który Kuzie uczynił A. Stoeckl, zbił już sam Kuzanus w swojéj „apologia doctae ignorantiae" przeciw doktorowi teologii Janowi Wenchowi z Heilderbergi, który po ukazaniu się „doctae ignorantiae" napisał przeciw temuż dziełku traktat pod napisem „de ignota literatura." Jednym z zarzutów ignotae literaturae przeciwko „docta ignorantia" był właśnie panteizm rzekomo zawarty w onych słowach complicatio i explicatio. Owóż Kuzanus tak w on czas z uczynionego zarzutu się tłomaczył. „Ani[23]) téż prawdą jest, prawi, iż Bóg gdy jest wszystkiém tém, cokolwiek jest, dla tego miał nie stworzyć wszystkiego z niczego; bo gdy Bóg jest tém, co zawiera w sobie wszystek byt, którykolwiek istnieje, dla tego przez stworzenie rozwinął (wprawił w istnienie) niebo i ziemię. Co więcéj, ponieważ Bóg jest wszystkiém complicite modo intellectualiter divino, dla tego jest wszystkich rzeczy principium, stworzycielem, sprawcą i cokolwiek w tym względzie powiedzianém być może."

Z tego widzimy, że wyraz complicatio nie może oznaczać tu nic innego, jeno to, co już zresztą wyżéj przy innéj sposobności było powiedziane, że Bóg jest bezwzględną możliwością wszystkiego istnienia, jest bezwzględnie możliwą rzeczywistością, i jako taka jest źródłem, przyczyną, principium wszystkiego, co jest, i przeto wszystko, co jest, nie w swéj rzeczywistości, ale w swéj możliwości, w Bogu jest zawarte. Jeżeli zaś tak rozumieć tylko można wyraz complicatio, to wyraz explicatio nie może nic innego oznaczać, jeno wyprowadzenie możliwości, więc tego, co nie ma bytu

20) Sitzungsberichte der kaiserlichen Academie der Wissenschaft B. VIII. Jahr 1852. Wien. Der Gedanke liegt nahe dem strengen Sichentfalten des Alls im Einzelwesen und des Einzelnen im All bei Cusa eine pantheistische Grundansicht unterzulegen; aber abgesehen davon, dass Cusa aufs Schärfste den Gegensatz der Welt als des Alls des bewirkten zur Gottheit als letzter wirkender Ursache, festhält, liegt in der Behauptung des Alls als einer Summe *selbstständiger* Individualwesen, die als *solche* (selbständ. Individ.) das allein warhaft Wirkliche ausmachen, der sicherste Gegenbeweis gegen jede monistische Zumuthung.

21) Grundriss der Geschichte der Philosophie Band I. p. 448. Berlin 1869.

Vom Gott als dem Inbegriff (complicatio) alles warhaften Seins ist dann überzugehen zu dem Universum als der explicatio Dei. Hier erklärt sich nun Nikolaus entschieden gegen alle Ansichten die man später pantheistische genannt hat. Nicht nur dagegen, dass alle Dinge Gott seien, sondern auch gegen jede Emanation, möge dieselbe eine unmittelbare, möge als eine durch Mittelwesen, Weltseele, Natur u. s. w. vermittelte gedacht werden.

22) Dr. Clemens u Scharpffa pag. 467. So wie die Lehre von der absoluten Identität die christliche Dreieinigkeit in sich schliesst, so ist die Lehre von der Einschränkung und Entfaltung der Dinge im All und der Natur des letzteren nur durch die Lehre von freier Schöpfung zu verstehen.

23) Apol. docti Neque est verum, si Deus est omne quod est, quod propterea *non creaverit omnia de nihilo;* nam cum Deus solum sit complicatio omnis esse cujuscunque existentis, *hinc creando explicavit* coelum et terram; — immo: quia Deus est omnia complicite *modo intellectualiter divino* hunc est omnium explicator, creator, factor et quidquid circa dici potest.

rzeczywistego, do istnienia, do bytu rzeczywistego, oznacza stworzenie z niczego — Bóg creando explicat, to tylko inny wyraz na oznaczenie pojęcia stworzenia z niczego. Jeszcze mocniéj przekonują nas, że tak tylko Kuzę rozumieć trzeba, słowa dalsze przytoczonego wyżéj miejsca. „Bóg[24]) jest complicative (jako bezwzględna przyczyna wszystkiego) wszystkiém a niczém z wszystkiego explicative.“ Dopóki świat nie istniał w czasie, był możliwością tylko, można powiedzieć, że był w Bogu, ale kiedy począł istnieć czasowo, istotą swoją różnym się stał od Boga i przeto Deus nihil omnium explicative. Widzimy tedy, że wyrazy complicatio i explicatio są tylko określeniem, a może i wyjaśnieniem — oczywista wcale niewyczerpającém — pojęcia stworzenia świata z niczego — a więc są one już dowodem nie wprost, iż Kuza przyjmował osobowość Boga, bo jakże nie przyjmując Boga jako Istności osobowéj, mógłby mówić o stworzeniu z niczego? Wszakże stworzenie oznacza czynność, która właśnie dla tego że dokonała[25]) się w czasie pewnym, musiała być wynikiem aktu woli. Lecz to, co tu nam tylko jako konsekwencya się okazało, wypowiada Kuzanus wprost. „O sposobie,[26]) mówi, w który wszystko jest od przyczyny pierwszéj, każdy usiłował ożywić wnioski, *lecz od rozumniejszych* filozofów przekazane jest tak, że od Boga, najczystszego rozumu, zupełnie i najdoskonaléj istniejącego naturalne rzeczy, formy *przez rozkaz woli swój* wzięły początek, jak przez rozkaz architekta, któremu narzędzia są posłuszne, formy domu (scl. swój biorą początek).“ — Jest tu powiedziane, że Bóg jako najczystszy rozum, więc mądrość najwyższa, aktem woli wprawił w istnienie wszystko, co jest. Sądzimy, że te słowa powinny być dowodem wystarczającym, że Kuza przyjmował Boga osobowego — który, będąc mądrością najwyższą, podług woli swojéj działa, i że tym sposobem wykazaliśmy, iż Kuzanus swojemi określeniami Boga jako Istności nadświatowéj (substancyalnie od świata różnéj) — i osobowéj — wedle woli i rozumu działającéj) — nie dał powodu, aby go w szereg panteistów policzyć. — W następnych uwagach wykażemy, że jego pojmowanie świata, wcale a wcale nie jest panteistyczne. (Ciąg dalszy nastąpi.)

Kazania Katechetyczne.

Kościół św. gorąco pragnie, by na ambonie wykładano obszernie i w związku chrześciańskie prawdy zbawienia. W tym celu wydawał od najdawniejszych czasów odpowiednie rozporządzenia, zaś w *Katechiźmie* rzymskim, jak opiewa *Prooemium*, wskazuje sposób, jak materyał odnośny należy układać. Ustawy nasze synodalne, czy powszechne, prowincyonalne, czy partykularne rozwodzą się nad tą sprawą obszernie i takoż od wielu wieków.

Zajrzyjmy do I. tomu wydanych w r. 1869. w Poznaniu *Decretales Summorum Pontificum pro Regno Poloniae* etc., a na rozmaitych miejscach spotkamy wskazówki i upomnienia do duchowieństwa, by w kazaniach swoich ludowi artykuły wiary wykładało.

Pomijamy tu dekreta partykularne synodów: *Chełmińskiego* z r. 1604. — *Chełmskiego* z 1641. — *Warmijskiego* 1610. — *Kijowskiego* 1762., które przepisy Soboru Trydenckiego żywo przypominają (*Decretales*, pag. 292); atoliby łoby rzeczą pożądaną, gdyby chciano przyjrzeć się dokładniéj wszystkiemu, co pod tyt. *Articulus quintus, De officio Concionatoris* (pag. 316) też *Decretales* mieszczą.

Synod prowincyonalny z r. 1607. przepisuje: „Statuit et decernit S. Synodus, ut in omnibus Dominicis et festivis Diebus, hi, ad quos cura animarum pertinet, plebes sibi commisas, pro sua et earum capacitate, pascant salutaribus verbis: *docendo quae scire omnibus necessarum est ad salutem*“. . .

Potwierdza powyższą uchwałę Synod prowincyonalny z r. 1628: „praecipitur ut Parochi in villis constituti, conditiones ad populum *habeant ex Catechismo* Concilii Tridentini ad Parochos tempori accomodatas, ex materia Orationis Dominicae, Salutationis Angelicae, Symboli Fidei, aut decem Praeceptorum Decalogi, *alias iuxta praefationem*, dicti Catechismi Conc. Trid. ad Parochos.“ Wyraźnie tu powołuje się Synod na Katechizm rzymski i na jego przedmowę. Po wielekroć inne Synody partykularne to samo powtarzają, a nasz Poznański z r. 1689. kazania takie, jakie dziś jeszcze u nas w modzie, by się nad jedną materyą (pro themate unam ex Evangelio propositionem) rozszerzać, do wielkich miast wygania i wykwintnym tylko kaznodziejom pozostawia. Żąda natomiast nauk katechetycznych, choćby w drugiéj części kazania (1-sza powinna być wykładem Ewangelii, a więc homilią): „secunda pars concionis sit Catechistica, id est, Doctrina fidei, spei, charitatis, Doctrina de Sacramento Baptismatis, Poenitentiae, Sacrosanctae Eucharistiae, de Extrema Unctione ad captum singulorum.“ — *Gnieźnieński* téż Synod z r. 1643 również tego samego się domaga: pars una Concionis *semper* in explicandis fidei articulis consumatur, et ad hunc usum *omnes* Parochi Catechismum Romanum habeant, et ex eo Concionum suarum sumant materias juxta Constitutionem Synodi Wężycianae An. D. 1628.

Godna jeszcze uwagi troskliwość Synodu Łuckiego — Luceoriensis z r. 1607, który nawet daje podział materyi katechizmowéj, zastosowany do Ewangelii rocznych, i na drukowane już wówczas tak zwane kazania katechizmowe w Kolonii, także dziełko Posseviniego S. J. się powołuje.

Podobnież za dni naszych odprawione w Niemczech Synody prowincyonalne, jak np. w Kolonii, zajmują się pilnie tą sprawą.

Czemże są kazania katechetyczne? Tak nazywamy kazania, które w związku systematycznym rozmaite nauki wiary i moralności wykładają, a to w sposób popularny, prosty i łatwo zrozumiały. Można je téż nazywać *naukami katechizmowemi*, gdyż zazwyczaj podstawą i przewodnikiem jest katechizm wraz z swym podziałem i wykładem.

O naukach katechizmowych powiada Synod Warmijski z r. 1629. i 1726. (*Innovatum*), że są one najdawniejsze i najpierwszy rodzaj kazania, gdyż i nauki Apostołów, według zdania Korneliusza a Lapide, niczém inném nie były jeno naukami katechizmowemi. *Decretales* pag. 321. Catechetes sunt antiquissimae et primae omnium praedicatio-

---

24) L. c. Deus est complicative omnia et nihil omnium explicative.

25) Wszelkie działanie principium nieosobowego jest continuum; kto mówi, że Bóg stworzył świat w czasie, mówi zarazem, że Bóg istnością działającą podług woli, więc osobową. Gdyby Bóg nie był istnością osobową, nie możnaby mówić, że świat stworzył, ale tworzył i tworzy od wieków — że świat jest wypływem z niego, z jego istoty.

26) De genesi fol. LXII. Modum, quo cuncta sunt a primo, quisque conjicere nisus est; sed ex prudentioribus philosophis habetur ita a Deo *purissimo intellectu* penitus atque perfectissime in actu existente formales naturales rerum *imperio voluntatis* oriri, sicut imperio architectonici, cui instrumenta obediunt, formae domus.

nes. Ipsorum enim Apostolorum conciones fere tantum erant Cetecheses, ait Cornelus a Lapide.

Niech nam teraz wolno będzie powiedzieć słów kilka o *pożytkach* i *sposobie* tychże kazań katechetycznych.

1. Co się tyczy pożytku nauk katechizmowych, to:

a) Sobór Trydencki pragnie, „ut planiore omnes fidei doctrina imbuantur.“ Téj pełniejszéj nauki wiary można nabrać tylko przez obszerny jéj wykład, a że w jedném kazaniu niepodobna prawie jednego artykułu wiary uzasadnić i należycie rozwinąć, więc konieczną, lub przynajmniéj pożyteczną jest rzeczą owę „pleniorem fidei doctrinam“ w szeregu nauk systematycznych wykładać. Tym téż sposobem każda osobna nauka wiary nabiera więcéj siły i znaczenia, i zapobiega się niebezpieczeństwu, że niejedna prawda boża, którą koniecznie potrzeba wiedzieć, przez lat wiele zgoła nie zostanie dotkniętą, tak zaś każdy artykuł będzie wyłożon dokładnie i oświeci rozum a wolą orzeźwi.

b) Sobór powiada: „ut *omnes* imbuantur.“ Prawdą bowiem jest niezawodną, że jeżeli gdzie, to u nas bardzo niedostatecznie znają katechizm. Uczono go się nieco w szkołach elementarnych, jeżeli się do nich uczęszczało — ale cóż znaczy taka nauka, udzielana skąpo, nieregularnie, dorywczo, bez gruntowniejszego zrozumienia? Po wyjściu ze szkoły i to trocha, którego się nauczono za młodu, wnet idzie w zapomnienie, i powiedzmy otwarcie, mieszczanie nasi i lud żyją w grubéj nieświadomości najpotrzebniejszych rzeczy, a nawet tak zwana intelligéncya u nas, mnóstwa dogmatów katolickich nie zna, a inne przewrotnie rozumie. Żeby choć jeden przykład przytoczyć: czyż nie zdarzyło się pasterzom dusz, obracającym się w towarzystwie swych kollatorów, posiedzicieli dóbr i tych, co się do intelligencyi zaliczają, słyszeć częstokroć te opinie, że nie ma djabła, że to tylko personifikacya złego? że kary piekielne nie mogą być wiekuiste itp. Otóż lekarstwem na tę zastraszającą a dla zbawienia duszy niebezpieczną ignorancyą, mogą być nauki katechetyczne. Głębsze uzasadnienie nauki kościelnéj nawet dla podnioślejszych umysłów, dla wykształceńszego rozumu, ma szczególny urok i tém silniéj do regularnego uczęszczania do kościoła, celem słuchania takiego wykładu, przynęcać będzie.

c) Takie nauki katechizmowe, mianowicie o artykułach wiary, przyczyniają się niezmiernie do ugruntowania nauki obyczajów i do poczciwego żywota. Życie moralne ma wżdy być *fides charitate formata*, wiarą, która w życie przechodzi, w życiu się objawia. Źródłem moralności jest dogmatyka, bez któréj tamta czczą pozostanie. Przy obecnym rodzaju kazania zbyt wiele obracamy się na polu moralném, moralności, moralizowania, z uszczerbkiem dla dogmatów, przez co i tamto traci na sile i skuteczności.

d) Rozważmy i to jeszcze, że kazania dogmatyczne same przez się konieczne są w interesie wiary, a zwłaszcza téż za dni naszych, w których tak zwany duch czasu ku rozwodnieniu, a więc usunięciu nauki chrześciańskiéj zmierza. Dzisiejsza zarozumiałość, pycha rozumu, pochodząca nie z gruntownéj wiedzy, jeno z nader powierzchownego połapania najróżnorodniejszych wiadomostek, gardzi wszelkim nadprzyrodzonym Objawieniem, o chrześciańskiéj więc moralności nie rada słyszeć: chcą je zastąpić tak zwaną humanitarnością. Dla tego i do dzisiejszych czasów przypadają, i bardzo, słowa *Katechizmu Rzymskiego* (Prooemium cap. V.):

„At vero, cum haec divini verbi praedicatio nunquam intermitti in Ecclesia debeat, tum certo hoc tempore maiori studio et pietate claborandum, ut *sana et incorrupta doctrina* tanquam pabulo vitae fidelis nutriantur et confirmentur; exierunt enim falsi prophetae in mundum, de quibus dixit Dominus: Non mittebam prophetas et ipsi prophetabant, ut variis doctrinis et peregrinis Christianorum animos depravarent. Qua in re illorum impietas omnibus satanae artibus instructa, tam longe progressa est, ut nullis fere artis finibus contineri posse videatur, ac nisi Salvatoris nostri praeclara illa promissione niteremur, qui se adeo stabile Ecclesiae suae fundamentum posuisse affirmat, ut portae inferi adversus eam praevalere nunquam possint: maxime verendum esset, ne hoc tempore tot undique hostibus obsessa, tot machinis tentata et oppugnata concideret.“

Najdzielniejszą bronią naprzeciw zgubnym wpływom błędu, obojętności i niewiary okaże się zawsze głoszenie nauki wiary, gruntowne a przystępne wyłożenie dogmatów katolickich.

e) Na ostatku nauki katechizmowe będą wykonaniem przepisów nietylko powszechnego Kościoła, danych na Soborze Trydenckim, lecz i ustaw naszych prowincyonalnych i dyecezyalnych, za czém zawsze wielkie błogosławieństwo Boże idzie, według obietnicy Pisma św.: *Esto legi fidelis, et lex tibi erit fidelis.* „Pastoralis Maciejoviana“ kładzie na to przycisk: *Ante omnia rudimenta fidei* et necessaria *omnibus* ad salutem doceant. Około tych rudimentów troskliwie nam chodzi, boć niestety! mało je kto zna dokładnie. Zresztą nauki katechizmowe i tę mają zaletę, że chronią od rozwlekłości, próżnego gadania, słowem extrawagancyi, które łatwo, nawet nieprzygotowanemu, byle giętkiemu językowi, przychodzą. Na nauki katechizmowe, skoro mają być z pożytkiem, trzeba się przysposobić, żeby się ustrzedz oratorskich zwrotów, wycieczek, które tu zgoła niepotrzebne, boć głównie o silny i zdrowy pokarm starać się należy. „Pastoralis Maciejoviana“ zabrania nietylko subtelności scholastycznych i dowcipkowania (scholastica curiosa, quaeque ad aedificationem non faciunt), lecz i tych wszystkich górnolotnych porywów, uniesień, które samemu nieraz kaznodziei niejasne są i niezrozumiałe, a cóż dopiero prostaczkom — i w tym celu groźbę Bożą przypomina: *Parvuli* petierunt panem et non erat, qui frangeret eis.“ (*Decretales* pag. 323.)

Lecz że jak we wszystkim, tak i tutaj: *„longum iter per praecepta, breve per exempla“* — po cóż wysilać się na zalecenie tego rodzaju kaznodziejstwa, o jakim mówimy? Doświadczenie najlepszym nauczycielem, a doświadczenie dobitnie za naukami katechizmowi przemawia. Lud słucha ich z nie małém zajęciem; rozszerza się zakres jego pojęcia, zaostrza ciekawość, ożywia serce i wzmacnia wola; słowem, wszystkie władze duszy zajęte i czynne. W niektórych stronach, gdzie jeszcze nie odprawiały się missye według ostatnich rozporządzeń Najprzew. Arcypasterza naszego, ludzie starzy z wielką słodkością serca przypominają sobie dawniejsze Missye odprawiane przez Reformatów i Bernardynów z Kalisza (znany im dobrze Archanioł Dobrowolski, i nie mogą się dość nachwalić nauk katechizmowych, które im głoszono. Domagają się ich i teraz usilnie. Zapytajmy się zresztą doświadczonych Missyonarzy, takiego np. Karóla Fabianiego S. J., który wiele Missyi odprawił. X. Karól Fabiani mając zamiar wydania *drugiéj części Missyi Apostolskiej*, to jest „Nauki z Przykazań Boskich,“ do ich drukowania pobudza się rozważaniem, jak wielokrotny pożytek przynosiły, kiedy je miewał po różnych miejscach. Oto co powiada:

„Doznałem z *niezmierną* serca mojego pociechą *rozlicznych* duchownych pożytków z tych to nauk, — te żeby się w duszach ludzkich pomnażać za łaską Boską mogły, na jaw je wydać postanowiłem.“

---

2. Oczywiście wiele bardzo zawisło od sposobu, jakim te nauki katechizmowe wykładają, i dla tego pozwalamy sobie niektórych uwag:

a) Do opracowania takich kazań można, krom katechizmu, który ma być niejako podręcznikiem, podstawą, użyć książek w tym celu ułożonych i wydanych. Częstokroć daje się słyszeć narzekanie, jakoby polskie kaznodziejstwo ubogiém było w tego rodzaju prace. Tymczasem tak nie jest. Mamy i te rzeczy, a wcale nie złe, trzeba je tylko poznać i zająć się niemi na prawdę. Nasamprzód powiemy tu skromne swoje zdanie, że i kazania X. Skargi mogą wybornie posłużyć. Jakże się ma sprawa z temi kazaniami? Wszyscy je chwalimy, unosimy się wszyscy nad nimi z podziwieniem, tymczasem mało je jednak znamy, mało się niémi zasilamy. Inni wprost utrzymują, że na dziś one nieprzydatne, bo się zajmują za wiele polemizowaniem. Otóż my sądzimy przeciwnie, że Kazania X. Piotra wyborną mogą być pomocą. X. Piotr dzieli kazanie każde na dwie części; w pierwszéj wykłada jaki artykuł, dogmat katolicki naprzeciw błędom heretyckim, a w drugiéj daje objaśnienie Ewangelii wraz z moralném zastósowaniem, z pobożnemi refleksyami, a to wszystko onym dziwnie poważnym, jędrnym, ucinkowym, rzekłbym językiem, który nam się wielce podoba, a którego trudno naśladować. Żeby kazać tak jak on, trzebaćby pono takie czynić przygotowania, jakie on czynił: modlitwą, medytacyą długą, dyscypliną, spowiedzią itd. Pomińmy potrzebne na on czas wycieczki przeciw herezyastom, z którymi imiennie wojuje, zatrzymajmy argumenta i wywody z Pisma św., a Doktorów kościelnych, gruntowniejszéj oraz nadobniejszéj obrony albo przedstawienia porządnego nauki katolickiéj nie łacno znajdziem. Zaś co do drugiéj części, jakiż tam naturalny a prosty wykład przeczytanéj Ewangelii, a jakie nauki co chwila zastósowanie do praktycznego życia. Znowu domówienia w każdym niemal kazaniu są zestawieniem albo sumą całego kazania, które się wrzewnéj, gorącéj modlitwie kończą. Każde zakończenie kazania Skargi da się dobrze dziś powtórzyć. Prawda, w kazaniach Złotoustego naszego jest zwięzłość taka, iż prawie słowa zbytecznego znaleść trudno, i dziś nam, cośmy do frazeologii a obszernego zadania przywykli, w nie smak to idzie. Wszak nie jego to wina: zawsze ludzie wielcy, święci, istotni mówcy skąpili w słowach, za to co słowo to myśl.

Dość wspomnieć Augustyna, Cypryana, Atanazego, Grzegorza, Bazylego, Ambrożego, Leona itd., których my ninie z Brewiarza nieco znamy, a na których się przecie Synod prowincyonalny z r. 1527. cwiczyć nakazuje, sprawienie dzieł ich do biblioteki domowéj, własnym rządców kościelnych sumptem polecając (*Decretales* pag. 293.)

Wszelako ma i polskie kaznodziejstwo już zdawna opracowane kazania katechizmowe. Te które są nam znane, (a oczywiście jest ich daleko więcéj) odpowiadają zupełnie potrzebie i na czasy dzisiejsze, tak nieskore, u nas przynajmniéj, do systematycznego opracowania dzieła takiego, wystarczają. Tylko potrzeba rozczytać się w nich dobrze, a na pierwszy rzut oka nie zrażać się jakim dostrzeżonym niedostatkiem.

Jako iście wzorowe w téj mierze przytaczamy:

1) *Nauki chrześciańskie katechizmowe z różnych pism gruntownych zebrane*, w kościele parafialnym *Warszawskim*, pod tytułem św. Andrzeja, miane przez X. *Tomasza Grodzickiego* (S. J.) Proboszcza tegoż kościoła. W Warszawie, 1798. W dwóch częściach. in 4⁰.

Obszerne to dzieło całą naukę katolicką obejmuje. — Choćby nie wszystko do smaku miało przypadać — materyału tu, a szacownego, siła nagromadzono. Łacno wybór i stosowny podział uczynić. Ówczesny Biskup Albertrandi pracę tę „poważnego i przykładnego starca, poświęcającego życie całe i wiek sędziwy pracami utrudzony, na pożytek Religii i oświecenie współbraci w Chrystusie,“ usilnie wszystkim z urzędu obowiązanym nauczać prawideł Religii zalecał. Mógł ów ex-zakonnik po kassacyi Towarzystwa Jezusowego, z pożytkiem w obec licznych słuchaczy nauki katechizmowe w wykwintnéj Warszawie wykładać, a jeszcze w epoce libertynizmu masońskiego w Polsce; — jakożby dziś wszędzie, po wszystkich kościołach, przypadać nie miały? Dziwi nas nieco, że się dalszego wydania nie doczekały. Ponoć teraz, gdy się powszechnie życie kościelne budzi, i na nie przyjdzie kolej. Długo nierodzajna niwa kościelna, niechże przynajmniéj starym się ziarnem obsieje. My, jak koło wydania X. Fabianiego *Missyi*, tak i około Grodzickiego *Nauk katechizmowych* kłopotliwie chodzimy. Jeścić wola po temu, by nie szczędzić wzroku przy przeglądaniu, układaniu a szykowaniu do druku wyblakłego i niepoprawnego dzieła, i siłyby były i czas, — niedostawa *nervus rerum*, na rozprzedaż téż rychło trudno się oglądać. Trzeba w tém mieć własne doświadczenie.

2. Starsze od tamtego: *Nauki katechizmowe* o Składzie Apostolskim, Przykazaniach Boskich i kościelnych, o Modlitwie Pańskiéj i Sakramentach, ku pożytkowi ludu chrześciańskiego i wygodzie Plebanów przy kościołach parafialnych zostających służące, na *trzy* części podzielone, przez X. *Michała Ignacego Wicherta,* św. teologii Doktora, plebana Obrytskiego *dyrektora Rekollekcyi i Missyi* w dyecezyi płockiéj mówione i do druku podane. W *Kaliszu* R. P. 1781, in 8⁰.

Należy do rzadszych dzieł, ledwo tu i ówdzie je napotkać. Pewnie dla tego, że dla wyborności swojéj prędko je zużyto. Dziś czy się nikt nie znajdzie, żeby powtórném wydaniem cześć oddać zazłużonemu Missyonarzowi, który książką swoją tak się ludowi i plebanom przysłużył?—Niech tu ma miejsce ogólna uwaga: należałoby wspólnie obmyśleć środki, by przywrócić sławę ojców, pasterzy Kościoła polskiego. Pracowali skrzętnie na każdym polu, i wiano nam piękne zostawili. Czyż wszystka ich robota, nawet z imieniem, ma iść w zapomnienie? *Transit memoria cum sonitu?* Któryż dział teologii nie obrobiony u nas? Toć z tego już, co piszemy *o dogmacie nieomylności papiezkiéj w narodzie polskim,* widać, że i wiedza teologiczna była szeroka, i pochopność do pióra powszechna, acz więcéj w ówczesnych stosunkach wolności narodowéj, stykano się ze światem i bawiono statystyką.

Dotykało ich wszystko zblizka, boć na duchowieństwie znaczne brzemię spraw świeckich ciężało. Co choćby Jezuici u nas pisali, zobaczyć w *Bibliotee pisarzów assystencyi polskiéj*, przez X. Józefa Browna wydanéj, w Poznaniu 1862. Spory to tom suchego spisu ich dzieł.

Ale niechże się nie przerywa tradycya: złóżmy fundusz na wydawnictwo dzieł pomnikowych, a w obecnéj dobie najprzydatniejszych. Takiemi są: *Nauki katechizmowe* na czele. Toć i Niemcy do starych onych źródeł z 16, 17 i 18 wieku zaglądają. Mnożą się wydawnictwa u nich, a jakich ksiąg, jeśli nie starych kaznodziejów? Nie potrzeba ich przytaczać. — Ciekawiśmy czy się na co zda powyższe zboczenie: tymczasem wracamy do naszego Wicherta.

Żył on za wielce gorliwego *Michała Jerzego Poniatowskiego*, Biskupa Płockiego, książęcia Pułtuskiego, który dbał żarliwie o dobro dyecezyi. — Z dawien dawna wypróbowane w Kościele lekarstwo na upadek w duchowieństwie i w wiernych: dla tamtego *Rekolekcye*, dla tych *Missye*. — Poniatowski Missyami gęsto kraj jakoby siecią pokrył, a rekolekcye duchowieństwa brał na seryo. Otóż Wichert i Missyi i Rekolekcyi był dyrektorem, i snać nie zbywało mu na odpowiednich przymiotach, kiedy taki książę Kościoła, jak Poniatowski, do tego urzędu go powołał. Z jego też zalecenia czy rozkazu *Wichert* one swe *Nauki katechizmowe* wydał.

Z Przedmowy do Czytelnika można się dowiedzieć, jak on doświadczony Missyonarz nauki takie cenił. Odsełamy do niéj ciekawych.

Nauki swoje na wszystkie niedziele całego roku rozło-

żył, i na każdy z nich wyznaczona jedna lub więcéj z nauk do tekstu z Ewangelii przystosowana, które zamiast kazań do ludu mówione być mogą. Autor sam odseła do Regestru.

3. O X. K. Fabianim już się wyżéj nadmieniło. *Missyi Apostolskiéj* część II. *O Przykazaniach Bozkich* tutaj ściśle należy. Bawimy się obecnie wydaniem téj drugiéj części, acz ciężko idzie, dla skąpéj prenumeraty: skoro świat ujrzy w całości, niechże sądzi krytyka choćby Zoilów. Kto ją zna, tę drugą część, nacieszyć się nie może. Gdyby wzięto się do wyłożenia Dekalogu podług X. Fabianiego coby to był za pożytek duchowny, trudno wyrazić. Czego doznał samże autor, który je po Missyach prawił, tego i my niezawodnie: objaśnienia rozumu, wyprostowania sumienia, podniesienia moralności, — parafia każda, gdzieby je głoszono, urosłaby w dużość religijną, około nauki i obyczajów. Część *trzecia* obejmuje wykład *Katechizmu Missyonarskiego*, tak zwanego małego. Trudno przepowiadać, czy go będziem mogli wydać.

Teraz do niemieckiego działu przechodzim. Niemieckie rzeczy, a zwłaszcza kazania, u nas pokupne: zapełniają w obfitości nasze domowe księgozbiorki. Drukuje się tego co rok moc ogromna — plew téż nie mało, i niemieckiéj *wasserzupki.* Zalecenie swoje mają tu katechezy *Bressanwida.* Dzieło obszerne, choć rozwlekłe, użyć go można. Nieodżałowanego Deharba *Erklärung des Katechismus* odznacza się ścisłością. *Mehlers:* Beispielsammlung u nas tłómaczone przez Schmidta raz, teraz po drugi ma wyjść na widok.

Dobre dzieło dwu-tomowe Albana Stolza *Wykład Katechizmu*; także Wykład Katechizmu Schustera, który do dziś jeszcze obok katechizmów Deharba ma swoje dyecezye. Niezłe ze starszych są *Gamsa,* najnowsze, a i najlepsze są katechetyczne kazania *Zollnera;* chwalą je sobie u nas powszechnie. Nam się widzą za suche. Jeszcze godne wspomnienia: *Lierheimera* w dwóch tomach Wykład Dekalogu *Breiteneichera* o Sakramentach.

Oczywiście na tym nie można poprzestawać; nie dość dzieła czytać — trzeba jeszcze zagłębiać się w Piśmie św. i w Ojcach Kościoła, zaglądać do dogmatyki moralnéj, co one właśnie o obranym przedmiocie mówią, a to wszystko dopiero przeżuć, przetrawić w *medytacyi*, bo bez tego nie będzie ni jasności, ni pewności w wykładzie, ani życia w odданiu. Bez dyspozycyi, która przedmiot rozmierza, nie należy wstępować na ambonę. Kto nie ma dyspozycyi w głowie, ten w każdego rodzaju kazaniu uznoi się, słuchacza utrudzi, bo niepodobna mu skończyć. Cóż dopiero, gdzie chodzi o precyzyą, zaokrąglenie i ścisłość?

b) Na ostatku trzeba pamiętać zawsze o upomnieniu *Katechizmu rzymskiego:* Observanda est audientium aetas, ingenium, mores, conditio, ut qui docendi manus exercet, omnia omnibus efficitur." To samo powtarzają i nasze Synody. Samo się przez się rozumie, że kazania katechizmowe nie mają być prelekcyą uczoną lub odczytem akademickim — główną ich przyprawą — popularność co do treści i formy. Przedstawiać rzecz jasno, zrozumiale, interesująco — a w słowach prostych, nie zaś prostackich i trywialnych. Przykładów brać jak najgęściéj z Pisma św., i dzieł odpowiednich. To pociąga, ożywia, lud lubi słuchać historye, przypowieści i porównania. Suche gadanie, rozumowanie na nic się nie zda. W przypowieściach kazali wszyscy kaznodzieje od Noego aż do Samego Bozkiego Kaznodziei: *sine parabolis nihil loquebatur.*

Tyle od nas o téj ważnéj rzeczy. Potrzeba, żeby napomknienia nasze wywołały obszerniejszą dyskussyą — miejsce w *Tygodniku* otwarte. Jeśliby nas takie temata nie miały zajmować — cóż tedy?

Korespondencya z Zurychu w Dzienniku Poznańskim.

Dziennik, który nie zamieścił ważnych artykułów pisma *Corespondence de Genève*, artykułów półurzędowych, objaśniających stanowczo i stanowczo twierdzących w kwestyi porozumień Rzymu z Rosyą co do obsadzenia wakujących posad biskupich, udziela teraz gościnności korespondencyi, która opierając się na jakichś ufnych wiadomościach z Rzymu, wprost przeciwne nowiny i ostrzeżenia głosi. Korespondencya ta, jakkolwiek sili się na umiarkowanie, w gruncie należy do rzędu potwarzy, jakie systematycznie kują i jakiemi skrzętnie obdzielają prasę europejską znani nieprzyjaciele Apostolskiéj Stolicy. Zresztą sama ona zdradza swój zamiar przez to, iż się powołuje na oskarżenia rzucane raz po raz w świat przez tę kłamliwą propagandę.

Żeby czytelnicy nasi wiedzieli dobrze, o co chodzi, list zurychski zamieszczamy w całości:

Nader ważną — ale niestety smutną nam do zakomunikowania wam wiadomość. Źródło, z którego ją czerpię, jest tyle wiarogodném i tak pewném, że ręczę wam uczciwością za prawdziwość tego, co piszę.

Znane wam są pogłoski o intrygach Moskwy w Rzymie. Wiecie także, że według korespondentów do pewnych dzienników niemieckich, a nawet i do niektórych polskich, decydujące sfery rzymskie miały się skłaniać do uczynienia carowi ustępstw, które gdyby rzeczywiście do skutku przyszły, mogłyby zadać cios wielki temu pierwiastkowi polskości, co w Kościele katolickim na Litwie i Rusiach jeszcze uchować się zdołał. Mam tu głównie na uwadze ustępstwa co do języka podczas kazań i innych obrzędów w Kościele dotąd używanego.

Przez długi czas nie zaprzeczano ze strony kompetentnéj rzeczonym wieściom tak, że zrodziło się tu i owdzie podejrzenie, iż nie są one bez podstawy. Wreszcie przerwała nieboszczka *Correspondance de Genève* milczenie i nazwała owe pogłoski po prostu wymysłem dziennikarstwa tak zwanego liberalnego, puszczamy w obieg w tym celu, aby zaufanie Polaków do Ojca św. osłabić.

Z uwagi na charakter organu, w którym zaprzeczenie owo ogłoszoném zostało, jako też ze względu na wysoko oficyalny ton, który odnośnemu artykułowi nadano, pospieszyły niektóre z dzienników naszych z podaniem go w tłómaczeniu dosłowném. Publiczność zatrwożona dawniejszemi wieściami, uspokoiła się, a te dzienniki, które podawały niepokojące z Rzymu wiadomości umilkły, jakby się przyznawały do winy, zarzucanéj im przez dziennik genewski.

Cóż powiecie, gdy wam doniosę, iż pomówieni o kłamstwo korespondenci rzymscy po większéj części mieli słuszność i że teraz po uspokojeniu nas ukaraniem na doniesienia *Corresp. de Genève* bardziéj jak kiedykolwiek trwożyć nam się wypada?

Dowiaduję się oto z listu bardzo poważnéj duchownéj osoby pisanego z Rzymu do jednego z uczonych naszych — który w razie danym gotów potwierdzić prawdziwość moich doniesień, — że niebezpieczeństwo wcale nie minęło. Układy o zastąpienie języka polskiego moskiewskim w Kościele katolickim na Litwie i Rusiach toczą się goręcéj jak kiedykolwiek i jest między rzymskimi prałatami, którzy o sprawie téj stanowić mają, silna, bardzo silna partya, przychylająca się do zadośćuczynienia uroszczeniom Moskwy.

„Kwestya języka moskiewskiego, — pisze ów duchowny,

— wisi.... W artykule *Corresp. de Genève* można co najwięcéj upatrywać zdanie jednéj osoby nie zaś usposobienie tutejszych sfer decydujących. To ostatnie bowiem jest Moskwie przychylném i artykuł ów nie tak w celu scharakteryzowania go, jak uspokojenia Polaków był napisanym.... Walka się toczy i trzeba koniecznie poparcia z kraju, jeśli nie mamy utracić nadziei na wyjście z niéj zwycięzcami."....

Jeśli mnie pamięć zawiodła co do słów dopiero przytoczonych, tedy ręczyć wam mogę za jak najskrupulatniejsze oddanie myśli autora listu.

Wiem ja, jaką odpowiedzialność biorę na siebie, rzucając w świat polski niniejszą wiadomość. Przeczuwam nie mniéj, co odpowiedzą dzienniki, które z taką skwapliwością ogłosiły ów uspakajający artykuł genewskiego dziennika. To téż nie chcąc powiększać rozdrażnienia, nie dodaję do tego co napisałem, żadnych cierpkich uwag, jakie w téj chwili pod pióro mi się cisną.. Raz jeszcze to tylko powtarzam, iż prawdę słów moich w razie potrzeby mogę poprzeć świadectwem znanego w świecie naukowym i poważnego powszechnie ziomka. Błagam przeto owe pisma, aby one z równie dobrą wiarą, z jaką ja to czynię, poinformować się raczyły u źródła — co im przecie nie tak trudno będzie — ażali doniesienie niniejszego pozbawioném jest podstawy.

Jestem jak najmocniéj przekonany, że patryotyzm, którego odmówić im nie można, nie pozwoli im téj sprawy w innem, jak w rzeczywistém przedstawić świetle. Co gdy nastąpi, łatwiéj nam będzie wspólnemi usiłowaniami odeprzeć cios, który nam Moskwa za pośrednictwem swoich przyjaciół rzymskich gotuje.

Otóż jesteśmy w możności wszystkiemu temu jak najsilniéj zaprzeczyć. *Corresp. de Genève* sama jedna prawdziwie opowiadała stan rzeczy, od kiedy zaś jéj artykuły zostały ogłoszone, nic a nic w położeniu się nie zmieniło. Że artykuły, o których mowa, nie były jedynie wyrazem zdania pojedyńczéj osoby, za to możemy stanowczo zaręczyć.

Być może, że między prałatami rzymskimi znajdują się tacy, którzyby radzi widzieć Stolicę Apostolskę wchodzącą na drogę ustępstw względem Rosyi; wszelako nie tacy kierują sprawami kościelnemi, a Ojciec św., który dotąd zawsze troskliwość rodzicielską Kościołowi polskiemu pokazywał, i nadal niezawodnie téj troskliwości nie złoży.

Za co korespondent zurychski nazywa *Corresp. de Genève* „nieboszczką," tego nie wiemy. Pismo genewskie co roku w czasie lata zawiesza wydawnictwo swoje na pare tygodni, ale potém znowu się ukazuje.

Korespondent przyrzeka, że w razie potrzeby albo żądania list owego duchownego z Rzymu ogłosi. Prosimy o to jak najusilniéj, a nawet po słowach użytych przez korespondenta mamy prawo wymagać i wymagamy.

I owemu duchownemu i korespondentowi chodzi niby o jakieś poparcie z kraju dla strony polskiéj w Rzymie. O jakiém tu poparciu mowa? Innego nie będzie, tylko trochę hałasu dziennikarskiego. Że zaś tu fałsz ma być podstawą do wrzawy, więc wrzawa tylko na naszą niekorzyść wypadnie.

Przekonają się powoli wszyscy, że pogłoska obecnie w świat rzucona jest bajką, to téż mniemamy, że nie o to tu chodzi. Wedle praktyk dawniejszych list ma na celu rehabilitowanie tych, co bez przerwy kują fałsze o Rzymie i ku temu wywołanie demonstracyi dziennikarskiéj. Potém będzie można powiedzieć, że istniało wielkie niebezpieczeństwo, ale że je śmiało wystąpienie dzienników zażegnało. Coś podobnego widzieliśmy już nie raz. (*Kuryer pozn.*)

(*Przegl. lw.*) Poznań, 10 sierpnia. ....Wobec tego, co się u nas dzieje, w samą porę przyszedł ostrzegający naszą społeczność głos p. Henryka Krzyżanowskiego. Mowa, jaką ten zacny obywatel miał na wiecu Krotoszyńskim 6 sierpnia, pełną jest najwznioślejszych pojęć, najwytrawniejszych sądów i rad najzdrowszych. Czytaliście ją w *Kuryerze*, i wszyscy poważniejsi między nami ludzie czytać ją i rozważać będą, boć jéj doniosłość nieogranicza się do jednego powiatu, ani do jednéj prowincyi, ale całą Polskę obejmuje. Jeden więc tylko wyjątek pozwolę sobie z niéj przytoczyć:

„Różnice w kwestyach religijnych (mówił on) uważam za największe nieszczęście, bo uważam je za rozpadliny, których zapełnić nie można, za dowód rozprzężenia społeczeństwa naszego narodowego. Naród nasz w niezmiernéj swéj większości jest przeważnie katolicki, historya i tradycya nasza ściśle nas z katolicyzmem wiążą, obecnie katolicyzm w tém morzu niemieckiém, w którém mamy utonąć, tworzy jednę z głównych warowni odrębności naszéj, nareście prześladowanie nasze stało się identyczném z prześladowaniem Kościoła naszego, wiedzą bowiem przeciwnicy nasi, zaprawdę lepiéj od nas, gdzie jest siła nasza i gdzie im wypada uderzyć, — i zmiłowanie Boga nad naszym losem nie prędzéj się okaże, aż wtedy gdy Kościół prześladowanie przezwycięży. Ktokolwiek więc u nas zasady katolickie podkopuje, kto pod jakimkolwiek pozorem albo im wprost zaprzecza, albo téż pośrednio wrogom dopomaga, podkopuje tém samém byt narodowy i wymierza ojcobójczy cios przeciw temu, co u nas za święte i nietykalne nachodzić powinno."

Ważność narodowa téj mowy sprowadza do nader dobrych i obojętnych rozmiarów wszystko co po niéj zaszło na wiecu Krotoszyńskim. Zgromadzenie złożone z 14 obywateli, 3 księży i około 30 luźnych słuchaczy, między którymi znajdował się i redaktor *Dziennika*, uznało się niekompetentném do osądzenia zatargu w kole poselskiém, w skutek którego p. Krzyżanowski uczuł się w obowiązku złożenia mandatu; a wobec stanowczego oświadczenia z jego strony, że żadną miarą nadal mandatu nie przyjmie, wybrało na kandydata kapłana, którego on sam wymienił i wyborcom zalecił, i który jednych z nim jest przekonań.

Była i opozycya, poduszczona przez *Dziennik*, urządzona i ośmielona przytomnością jego redaktora, a prowadzona jak za dawnych naszych sejmikowych czasów, przez sąsiada, który ma z p. Krzyżanowskim osobiste zatargi. Ale skończyło się wszystko na półsłówkach, na przebąkiwaniach i na niedopuszczeniu pod obrady wniosku, „że p. Krzyżanowski przez czynności poselskie w ostatniéj sesyi nie stracił zaufanie wyborców." Bezwyznaniowa zawziętość przeciw niemu objawiła się dopiero w całéj swéj pełni w sprawozdaniu *Dziennika*, oczywiście przez redaktora sporządzoném. Nie tylko przenaturzył on cały bieg obrad, ale znalazł mowę p. Krzyżanowskiego tylko — zabawną. Ma więc słuszność zupełną *Orędownik* gdy mówi, że wiec ten, jak przedstawiony przez referat *Dziennikowy*, jest koroną naszego liberalizmu. „Liberalizm nasz (mówi daléj) może dziś spocząć słodkim snem wiecznym. Pod wpływem elektryzowania swéj machiny liberalnéj, będzie się on mógł jeszcze bawić w podrygi, ale prędzéj czy późniéj zmarnieć musi, bo tego, co nawarzył między nami, już za wiele". Wątpię aby przepowiednia *Orędownika* tak prędko się ziściła. Są ludzie, których doświadczenie, nawet najsroższe własne, wyleczyć z ran przyjętego nałogu nie zdoła. Nigdy u nas nie zabraknie wartogłowów, nieduków, powtarzających bezmyślnie dawne przesądy i potwarze, bankrutów na majątku i sławie, których skleić, w byle jakie stronnictwo kilku zręczniejszych ruchliwców łatwo potrafi. Niech więc mają swój organ, taki jak u nas *Dziennik*. Trzeba tylko trzymać ich na wodzy, objaśniać publiczność, wykrywać ich intrygi i fortele, a na to u nas wystarczy, jeśli Kościół będzie miał taki organ jak *Tygodnik katolicki*, patryotyczny konserwatyzm takie pismo jak *Kuryer*, lud wiejski i miejski takiego rzecznika jak *Orędownik*.

Postanowienie wieca krotoszyńskiego, żeby wybierać kardynałów do godności poselskiéj tylko z pomiędzy powiatowców, bardzo się *Dziennikowi* nie podobało, *et pour cause.* Ograniczenie to oddawna jest życzeniem wszystkich powiatów. Przez podobne zawarowanie autonomii powiatowéj sprawa kraju tylko zyskać może. Dotąd zwykle narzucano okręgom wyborczym ludzi im nieznanych, bez żadnego położenia w kraju, bez żadnego tytułu do tego dostojeństwa prócz hałaśliwości politycznéj na bruku poznańskim lub patentu otrzymanego od Kosmopolitycznéj demokracyi. Niekiedy aby się dostać na listę kandydatów, dość było że się nie ma co innego robić, że źle idzie na gospodarstwie, że się trzeba rehabilitować. Pomijano najporządniéjszych obywateli miejscowych dla koryfeuszów téj luźnéj, wędrownéj, napływowéj intelligencyi, co to dziś jest tu, jutro tam, co niema żadnych stałych zasad, ale je przykraja według czasu i miejsca, co więcéj się ogląda na zagranicę niż na istotne potrzeby krajowe. Osobliwie uderzało w tém lekceważenie ludem wiejskim, który przecież stanowi ogromną wiekszość wyborców, który najlepiej umie sądzić o wartości obywateli miejscowych, a rzadko kogo zna poza swém sąsiedztwem. Dość już mamy tego krasomówstwa, któremu chodzi głównie o chwilowe wrażenie, o rozgłos w dziennikach, nie o skutek. Obywatel więc, znający dokładnie potrzeby kraju, a umiejący po prostu rzecz swoją wyłuszczyć, daleko skuteczniéj do Niemców przemówi i dla nas coś wyrobi, niż najświetniejszy orator. Takim oratorem obecny redaktor *Dziennika* nigdy nie będzie, nawet nie dorośnie nigdy do swego poprzednika Waligórskiego w zręczności i zabiegłości parlamentarnéj. Próżno więc na galeryę sejmową tak wystawnie uczęszcza, próżno tak troskliwie objeżdża powiaty, wciska się w każde zgromadzenie wyborcze, próżno tak osobliwą miłością obsacza okręg, z którego zapragnął wyrugować p. Krzyżawskiego. Właśnie ten sam okręg dał mu stanowczą odprawę, uchwalając, iż tylko z powiatowców wybierać kandydatów będzie.

„Widać ztąd za jaką to potęgę uważają pismo nasze", — odzywa się tryumfalnie redaktor *Dziennika* z powodu, że p. Krzyżanowski mówiąc o wpływach i dążnościach bezwyznanionych musiał o *Dziennik* potrącić. Tym trybem gotów może i mnie posądzić, że go uważam za potęgę, bo się nim tak często w mych listach do *Przeglądu* zajmuję. Taki wniosek, takie uznanie, w obec miernoty tego wszystkiego, z czém *Dziennik* występuje, byłoby dopiero więcéj niż z a b a w n é m, arcyśmiesznėm. W nim znalazły ostatni, jedyny u nas przytułek wszystkie zachcianki przewrotu i bezwyznaniowości. Chcąc niechcąc więc zmuszeni jesteśmy z nim walczyć, jego błędy wykrywać, nie przyznając mu przez to bynajmniéj ani wartości piśmienniczéj, ani tém mniéj p o t ę g i politycznéj. Aby przecież w niczem nie obrazić słuszności, nie wypada pominąć téj acz tylko względnéj jego zalety, że w porównaniu z takim *Krajem* lub *Dziennikiem Polskim,* odznacza się on pewną przyzwoitością. Wprawdzie wstrzemięźliwość w polemice, zwłaszcza w dotykaniu osobistości, nagradza sobie szpilkowaniem swych przeciwników insynuacyami. Lecz jeźli nie można mu odmówić przynajmniéj pozornéj przyzwoitości, tem słuszniéj zarzucić mu trzeba, że nigdy dotąd nie zdobył się na wynurzenie choćby najlżejszej nagany przeciw potwarczym korespondencyom, które ztąd radykalne pisma galicyjskie zamieszczają, a które zwłaszcza w tym roku doszły do monstrualności w oszczerstwie. Dopiero teraz, zadraśnięty przez jednę z poznańskich korespondencyi w *Kraju,* powstaje przeciw nim, ale jak? Oto ubolewając, że „widocznie Poznańskie niema szczęścia do korespondentów, gdyż z amiast przedstawiania wiernie a trzeźwo spraw naszych, zajmują się własnemi osobami, lub swemi sympatyami i antypatyami, a dla upozorowania ich i przed fałszem się nie cofają", — stawia na równi zacnego korespondenta *Czasu,* którego patryotyzm i prawość niezawodnie nie jest mu nieznaną, z nikczemnym pismakiem do *Kraju,* którego pewnie zna jeszcze lepiéj i bliżéj. Owoż macie przykład tego szpilkowania, o którém wyżéj mówiłem. Zresztą bardzo słuszną jest nagana, jaką daje korespondentowi *Kraju,* lecz zarazem zapytać się godzi, któż to dał pierwszy wzór podobnych ztąd listów do tegoż samego pisma? Kto? jeśli nie jeden z redaktorów *Dziennika,* najzdolniejszy i najumiejętniejszy z nich, który, skoro *Kraj* powstał, począł doń pisywać i rozsiewać ztąd największe fałsze, mianowicie o naszym Arcybiskupie, a następnie, pomimo zaprzeczeń i najoczywistszych dowodów że to prosty wymysł, przedrukowywał je w *Dzienniku,* opierając się na powadze *Kraju,* to jest na samym sobie.

Manipulacyę tę odkryła *Gazeta Toruńska* i napiętnowała ją dowcipném orzeczeniem, że jak Prusy w Rumunii, tak *Dziennik* ma swego Hohenzollerna w *Kraju.* Chętnie jednak o tém smutném rodzicielstwie zapomnimy, jeźli teraz *Dziennik* szczerze występować pocznie przeciw skrytobójcom literackim. Namnożyła ich bezkarność i głośność, jaką w świecie rewolucyjnym i bezwyznanionym zyskał tą drogą arcy-mistrz potwarzy, Kulczycki. Liczniejsi są u was, ale i tu ich brak. Jak w zaułkach i pod krużgankami placu św. Marka owi B r a v i, którzy mieli sztylet na posługę każdego co zapłaci, tak na bruku poznańskim włóczy się trzech czy czterech, między jedną piwiarnią a drugą, chwytając w lot byle plotkę, wymyślając sami najpotworniejsze i przyrządzając je w kszałcie listów do takich dzienników, co czém inném na siebie ściągnąć uwagi nie umieją. Jednego z podobnych kondotierów pióra, który tu zaczynał występować jako liberał i filantrop, spłoszono odkryciem, że kilka lat siedział w więzieniu za zabójstwo. Drugiego się jeszcze oszczędza przez wzgląd na zdolności, choć niedawno karanym był sądownie za szalbierstwo, bo mu dowiedziono, że się dopominał u poczty o pieniądze, których w list nie włożył. A oto trzeci, który dumny z tego, że mu się tak kolosalnie udała i tyle złego narobiła potwarz przezeń udramatyzowana w *Dzienniku Polskim* z miesiąca lutego, jął teraz pisywać wzmiankowane listy do *Kraju,* jeźli nie z pomocą, to pod natchnieniem Wszędobylskiego. *Arcades ambo et cantare pares et respondere parati.* „Niefortunny korespondent" gorące dzięki teraz składa w niefortunniejszym jeszcze dzienniku księciu Bismarkowi, że wypędził Jezuitów, i złamał wpływ duchowieństwa na naszą społeczność. [Nam się zdaje, że te dzięki głoszą i n n e usta, to jest usta młodego lekarza kalwina czy protestanta, który ogromnego udaje patryotę, a dostatecznie polskim językiem władać nie umie. Ale za to zuchwały, to prawda, krzykliwy, a to u nas jeszcze popłaca, więc w pierwszéj chwili doszedł do pewnéj wziętości. Przyp. *Red. Tyg. kat.*]. Zowię dziennik ten jeszcze niefortunniejszym, bo któż mógł przypuścić, nawet po jego panslawistycznych pociągach i po odstępowaniu Rusi Moskwie, że skończy na uznaniu rozbioru własnéj ojczyzny za fakt s ł u s z n y, s p r a w i e l i w y, o p a t r z n o ś c i o w y, i na dziękczynnych pokłonach rządom zaborczym za prawdziwie ojcowską opiekę nad nami, i za zaprowadzenie zbawiennych reform. Jakżeż to dziwnie kończą wszystkie dzienniki protegowane i współopracowywane przez p. Kraszewskiego!

WIADOMOŚCI POTOCZNE.

— Dziś rano odbyły się obłóczyny w kościółku poznańskim PP. Karmelitanek. O 8 godzinie odprawił mszę św. Najprzewielebniejszy X. Prymas; po mszy św. pięknie przemówił X. proboszcz Pędziński a potém miała miejsce ceremonia. Obleczona została panna Horacya Kurcewska.

— Jutro Najprz. X. Arcypasterz odprawi mszę św. w Kościele gimnazyalnym pobernardyńskim i udzielać będzie gimnazyastom sakramentu bierzmowania św.

— W tych dniach miała się odbywać w Wielichowie misya, która z powodu rozproszenia OO. Jezuitów do skutku przyjść nie może. Aby ukoić żałość dusz pobożnych téj okolicy, postanowiło duchowieństwo dekanatu grodziskiego, za inicyatywą X. Gimzickiego, miejscowego proboszcza, urządzić uroczyste trzydniowe nabożeństwo, które się ze Świętem Najśw. Panny d. 8 bm. rozpocznie. Zamiar ten pochwalił Najprzewielebniejszy X. Prymas i sam obiecał przybyć. Jak się dowiadujemy, X. Prymas udaje się do Wielichowa dnia 10 bm. we wtorek i będzie tam udzielał bierzmowania.

— W zebraniu katolików niemieckich, które jutro we Wrocławiu zagajone będzie, weźmie udział znaczna liczba duchownych i osób świeckich z naszego księztwa. Mówią, że przybędzie także znany *Dr. Windhorst*, były minister hanowerski, jeden z najświetniejszych mówców w parlamencie berlińskim.

Zachowanie się Biskupów katolickich w obec groźb rządowych.

Ze względu na zapowiedziane kroki rządu przeciw Biskupom w państwie pruskiém warto odświeżyć w pamięci zachowanie się dwóch biskupów polskich w podobnym razie w obec groźb rządu moskiewskiego, które dowodzi, iż Biskup katolicki gotów wszystko cierpieć, aniżeli na krok odstąpić świętych swoich powinności.

W r. 1868 X. Biskup Popiel, który dotychczas jeszcze się znajduje w niewoli moskiewskiéj, odebrał od gubernatora wojennego rozporządzenie, że mu tylko wolno pewnéj liczbie wiernych udzielić Sakrament Bierzmowania i pewnéj tylko liczbie kleryków święcenie kapłańskie. X. Biskup atoli wybierzmował wszystkich, którzy przybyli, i wszystkich wyświęcił na kapłanów, którzy do tego byli przygotowani. Rozgniewany gubernator przychodzi do niego i pyta go: „Jakże się X. Biskup mógł ponieważyć daleko więcéj wybierzmować i wyświęcić na kapłanów, aniżeli pozwoliłem?“ — „Nie liczyłem ich,“ odpowiada Biskup. — „Powtórne nieposłuszeństwo Waszéj Biskupiéj Mości kosztować będzie 1000 rubli!“ — „Nie będzie tyle kosztować, mówi Biskup. Wszakże Pan wiesz, że mi moje dochody zaaresztowałeś już za dwa lata naprzód!“ — „Sprzedamy więc sprzęty domowe Waszéj Mości.“ — „Moja osoba przeto wolna?“ pyta się Biskup. — „Dzisiaj jeszcze,“ była odpowiedź. — „Wtenczas żegnam Pana! rzekł Biskup. Nie mam tu już nic więcéj do czynienia.“ — „Dokądże tedy X. Biskup się chcesz udać?“ zapytał się gubernator. — „Dokąd przyjdę! odpowiedział Biskup. Czy Pan myślisz, że pomiędzy moimi dyecezyanami znajdzie się kto taki, któryby Biskupowi swojemu odmówił przytułku i nie podzielił się z nim kawałkiem chleba?“ — *Żebrzącego Biskupa* nawet Moskwa się bała; pozostawiono mu meble i dochody.

Dnia 31 marca 1869 r. o pół do czwartéj godziny zrana do domu X. Biskupa Augustowskiego w Sejnach, hr. Łubieńskiego, wpadła nagle i zupełnie niespodzianie cała zgraja żandarmów. Jenerał żandarmeryi wszedł do sypialnego pokoju Biskupa, który jeszcze był w łóżku, i oznajmił mu, że jest aresztowanym i ma się gotować do podróży. Dokąd, mu nie powiedziano. Biskup zadzwonił na służącego, lecz jenerał oświadczył, że nikomu nie wolno wchodzić, aż przeszukanie papierów będzie ukończone. Sięgnięto więc po papiery. „Pozwól Pan,“ rzekł biskup, „ja je sam podam; wiem bowiem, których szukasz i wiem z pewnością sam najlepiéj, gdzie one się znajdują.“ Przytém był tak spokojnym, wesołym i uprzejmym, jak zwykle. Podawszy jenerałowi papiery, wszystko uporządkował z największą spokojnością, napisał jeszcze kilka listów, które jenerałowi pokazał, i zaadresował. Potém powstawszy rzekł do swego kapelana: „Pójdźmy się pomodlić!“ Przybywszy przed ołtarz swojéj kaplicy domowéj, odmówił hymn dziękczynny: „Ciebie Boże chwalimy!“ Hymn ten ukończywszy, przystąpił do jenerała i oficerów żandarmeryi i rzekł: „Panowie jestem gotowy!“

Jest to ten sam Biskup, który w drodze na wygnanie został otruty. (*Pielgrzym.*)

Ważne doniesienie.

Redakcyi *Tygodnika Katolickiego* oddano następujące ważne rękopisma:

1, **Chrześciańsko społeczny grunt i zadanie Literatury Polskiéj**: *Dwa tomy.*

a) Tom I. Pierwsze zasady katolickiéj w Literaturze metody i pogląd dziejowy na literaturę polską, z podziałem jéj na okresy, od jéj początków aż do roku 1764, czyli do końca panowania w Polsce dynastyi saskiéj.

b) Tom drugi. „Pogląd dziejowy na nowożytną metodę Literatury polskiéj od r. 1764 aż do naszych czasów, i ostateczny wywód niezbędności metody chrześciańskiéj w Literaturze.

Żeby pojąć ważność podobnéj pracy jak powyższa, dość przypomnieć, że Polska dotychczas nie wydała dzieła któreby z chrześciańskiego, z katolickiego stanowiska przebiegało dzieje piśmiennictwa narodowego.

Tegoż autora mamy jeszcze.

2, **Filozofia Chrześciańska** *w czterech* częściach: a) Wstępno-Krytycznéj, Logicznéj, Metafizycznéj i Etycznéj. Według metody i zasad, przeprowadzonych głównie przez św. Tomasza z Akwinu.

I takiego dzieła nieposiadamy.

3 **Naturalizm wobec Kościoła.** Tom jeden.

Autorem wszystkich tych prac jest jeden z wysoko postawionych dygnitarzy Kościoła polskiego — przez długi czas profesor uniwersytecki — znany z kilku gruntownych dzieł, które w *Przeglądzie Poznańskim* bardzo przychylną znalazły recenzyą. Autor padł ofiarą prześladowania schizmy i znajduje się od lat wielu na wygnaniu.

Manuskrypta wszystkie pisane są czytelnie i gotowe do druku.

Nie mogąc ich wydać własnym nakładem polecamy je uwadze księgarzy, nakładców i mecenasów rzeczy polskich. Wydrukowanie tych prac byłoby istotną przysługą dla Kościoła i dla kraju naszego.

Co do bliższych i dalszych warunków nabycia na własność wspomnionych rękopisów lub ich wydania, chętnie udzielimy na zapytania skoréj odpowiedzi.

Redakcya Tygodnika katolickiego.

Nowa składka na świętopietrze.

Spis II.

Pani M. Kr.	2 tal.	20 śbr.	— fen.
Pani Felicya Koźmianowa	12 —	„ —	„ —
Pan Stanisław Koźmian	12 —	„ —	„ —
razem	26 tal.	20 śbr.	— fen.
suma spisu pierwszego	288 —	15 —	„ —
razem	315 tal.	5 śbr.	„ fen.

Redaktor X. J. Stagraczyński w Wonieściu. — Nakładem i czcionkami A. Schmädicke w Poznaniu. — W komisie L. Streisandta w Grodzisku.